

SKIBSNAVNE PÅ BLYMØNTER FRA TRANKEBAR

Af

OLAV J. BONEFELD

En del af de uanselige, men ret berømte små blykas fra Trankebar, de eneste danske mønter slået uden for Danmark, bærer navne, i reglen forkortede, på de danske skibe, som i Christian IV's og Frederik III's tid gik på Ostindien. Forfatteren fortæller om disse skibes historie og om mønterne. I tilgift beretter han om den gamle danske koloni, som han oplevede den på sine rejser i 1970 og 1971.

TRANKEBAR, vor gamle tropekoloni i Indien, oprettedes for at skaffe Danmark del i de eftertragtede varer fra Østen, bl. a. krydderier, som andre europæiske nationer allerede var i færd med at hente hjem. Portugal havde været på arenaen i over 100 år, og omkring 1600 mødte de to energiske søfartsnationer Holland og England op som skrappe konkurrenter. Ganske naturligt meldte Danmark sig som nr. fire for at få del i herlighederne. I Danmark-Norge levede gamle søfartstraditioner, men det skyldtes ikke mindst den ærgerrige og vitale Christian IV, der på det tidspunkt var i sine bedste manddomsår. Kongen gjorde på så mange områder en indsats for at styrke sine riger, således også med handel og skibsfart.

I 1620 skaffede admiral Ove Gjedde sin konge fodfæste i Sydindien ved at erhverve den lille fiskerby Trankebar ved en af Coveriflodens deltaarme og inden afrejsen indsætte den dygtige hollandske købmand Roland Crappe som guvernør og til at lede handelen. Det i 1616 oprettede Dansk Ostindisk Compagni tog sig af driften, hvorpå det havde monopol.

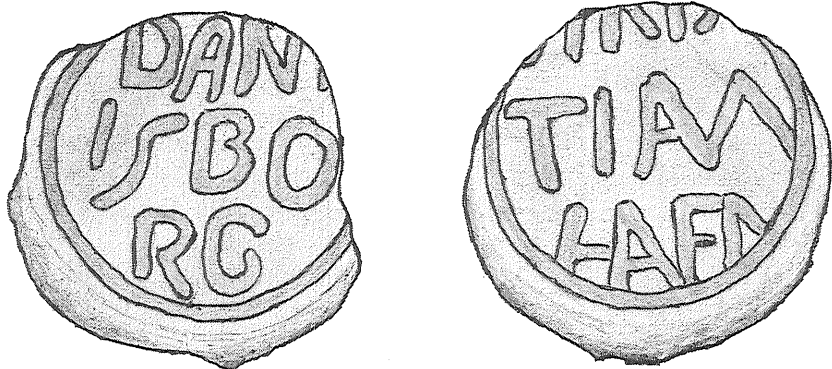
Nerven i foretagendet var sejladsen, ikke alene den mellem København og Trankebar, men næsten lige så meget skibsfarten mellem Trankebar og de forskellige loger og vigtige handelspladser, en trafik som strakte sig over mægtige afstande. Med skibene sendtes forsyninger ud fra hjemlandet, ikke alene krigsmateriel og fornødheder, men også nyt mandskab og penge til at handle for. Udrustningerne var dyre, og tabet af mandskab og skibe meget stort. I Trankebar blev de

ankomne skibe, efter at være blevet losset, lastet med de varer som lå og ventede i pakhusene ved fæstningen Dansborg, og som var hentet viden om fra. Herefter forestod en farefuld hjemrejse.

De „blanke“ i Trankebar var et ganske lille samfund, der i de første årtier nærmest kun bevægede sig inden for Dansborgs mure. Adspredelserne var få, og det at gå op og ned ad hinanden i det varme klima måned efter måned, somme tider år efter år, sløvede og tærede på humøret; man gik hinanden på nerverne, og hjemlængslen voksede. Sammenlignet med det hollandske og det engelske kompagnis mange udrustninger var der langt imellem danske skibes udsendelse. Det var derfor med grænseløs længsel, man ventede på dem. Hvor ofte er der ikke spejdet ud over havet? Skibene bragte nyt liv til kolonien, nye ansigter, nyheder, adspredelser og forsyninger og betød fornyet styrke. De få danske og andre europæere derude så langt fra hjemstavnen har tit følt sig hjælpeløse og ængstelige i de ofte fjendtlige omgivelser. Endelig åbnedes med skibs ankomst muligheden for at komme tilbage til hjemlandet, ja, det var da også den eneste mulighed for flugt, når stillingen ikke længere kunne holdes. Så stor en rolle har skibene spillet, at det er helt forståeligt, når deres navne er kommet til at figurere på mønter derude.

Trankebar-mønterne er de eneste danske mønter slået uden for landets grænser, og de er sandsynligvis præget helt fra den første tid efter koloniens erhvervelse. I tiden før Dansborgs opførelse er udmøntningen foregået på et af skibene, senere på fortet, men uden tvivl altid udført af indisk mandskab, der forstod at slå mønterne på indisk manér. Al prægning under Christian IV er foretaget i bly, og det samme gælder tidsrummet under Frederik III på få undtagelser nær. Blymønterne var for største parten enkelte *kas*, hvoraf der gik 88 stk. på 1 *fano* af sølv (10 fano = 1 pardou = 1 rigsdaler). *Kas*'en var den mindste skillemont, og den kunne danskerne frit udmønte, derimod opnåedes tilladelsen til at slå sølv- og guldmønt langt senere.

Blymønterne er enten slået med C4 og F3 eller Danisborg på forsiden. Bagsidepræget kan for Christian IV-mønternes vedkommende deles i fem grupper med: værdibetegnelse m. m., kompagniet DOC, religiøse indskrifter, stednavne og skibsnavne. Medens stednavnene Amager, Skagen, Aalborg, Lesø, Sundebye, Siælland, Stege og Køke kan berette om hjemlængsel, så må for skibsmønterne søges en forklaring i begreber som afhængighed, stolthed og hengivenhed. Om bord på skibene

Mønten Dannisborg-Christianshavn, der ikke er opført i nogen af de anvendte fortegnelser, skal sikkert pege på skibet „Christianshavn“.

Lead coin from the former Danish colony Tranquebar with the inscription “Dannisborg” (the fortress Dansborg) and the ship’s name “Christianshavn”. About 1645.

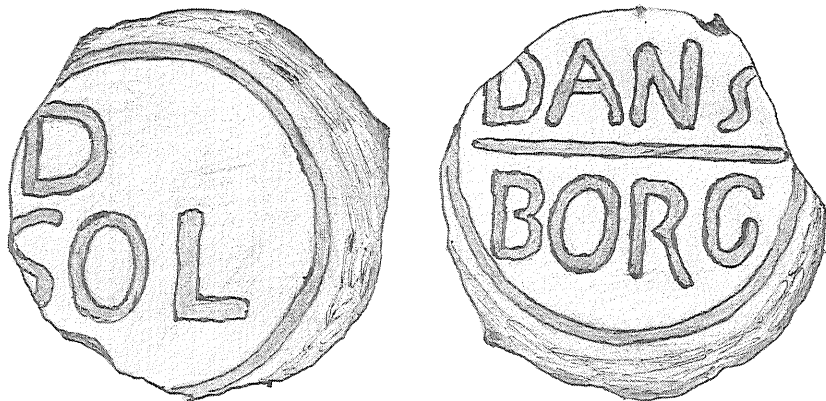
havde folkene kæmpet sig frem til Indien, de der ikke var døde undervejs. Ude i det fjerne Østen hentedes med dem varer over så mægtige afstande som fra Malabarkysten, Bengalen og Sundaøerne. På dem kæmpedes med sørøvere, portugisere og bengalere; søkrigen med Bengalen var særlig lang. Endelig kunne skibene måske bringe de overlevende hjem til fædrelandet. I alt kendes et dusin skibsnavne på blymønterne, heraf kan et par dog være usikre. Ret detaljerede oplysninger om mange af skibene er bevaret. Deres historie afspejler sejladser og koloniens hårde vilkår i den første vanskelige pionérperiode.

1. „Christianshavn“, et kompagniskib på 180 læster¹, var et hurtigt og trofast fartøj, som var med fra de tidligste år. Det kom virkelig til at opleve meget og deltog i løsningen af vigtige opgaver. Skibet forlod København første gang 8. oktober 1622, og allerede 15. september næste år kunne det forlade Trankebar for at ankre op i København den 27. maj 1624 efter en rejsetid på kun 20 måneder. På udrejsen var islændingen Jon Olafsson med. Han fortæller bl. a., at man ved ankomsten til Trankebar kastede anker en halv mil fra land, og så hejstes flaget på stortoppen, der blev fyret tre kanonskud og blæst i trompeter, snart efter besvaret på samme vis fra Dansborg. Kaptajn og købmænd gik straks fra borde, medens mandskabets landgang forsinkedes nogle dage af en kæmpestor søslange. Den lagde sig mellem

skibet og land. Vandet gik over det 900 alen lange uhyre på ni steder. Men på skibet var man skam ikke hjælpeløs; der medførtes for en sikkerheds skyld altid bævergejl², og det blev nu kastet i vandet, så historien fik en lykkelig afslutning. „Christianshavn“ hjemførte på sin første rejse en kostbar ladning, deraf 400 tdr. peber. Allerede samme år afsejlede det sammen med en anden jagt „Nattergalen“ og blev efter ankomsten til Trankebar sat ind i mellemhandelen. Det stod slet ikke for godt til for Roland Crappe. Ifølge en rapport fra ham i 1628 var „Christianshavn“ på dette tidspunkt koloniens eneste brugbare skib, og han manglede mandskab og penge. 1629 ser det ud til, at han var ved at opgive det hele og sælge kolonien, men 1634 kunne han dog sende „Christianshavn“ hjem med en kostbar ladning af nelliker, peber m. m. Denne retursejls gik nu ikke helt så let som hidtil. Skibet nåede Irland, men måtte her blive liggende, mens der rekvireredes mandskab og redskaber fra København, således at det først nåede hjem året efter.

I 1639 foretoges de sidste udrustninger for lange tider. „Christianshavn“ sendtes af sted på sin tredie rejse med Willum Leyel om bord i følgeskab med „Den forgyldte Sol“ med Claus Rytter som kommandant. De to officerer skulle om nødvendigt afskedige guvernøren Bernt Pessart, Roland Crappes afløser. Hjemme i Danmark havde man fået nys om, at Pessart var dybt gældbunden, samt om uheldige forhold i kolonien, hvor der herskede de mest umoralske tilstande, og alt gik i forfald. Mens „Den forgyldte Sol“ fik en god rejse til Indien, blev „Christianshavn“ beskadiget i en storm og måtte søge ind til Teneriffa, hvor det blev taget af spanierne og først frigivet efter tre års forløb, således at skibet ikke nåede Trankebar før 5. september 1643, fire år efter sin afsejling fra København.

Det viste sig straks, at rygterne talte sandt. Pessart var i færd med at sejle til Bengalen, og Leyel turde ikke lade ham ude af syne, men fulgte ham i hælene op med Coromandelkysten. Den yderst dramatiske sejls endte dog med, at Pessart i en chalup undslap og nåede Trankebar, hvorfra han senere flygtede uden at komme til at aflægge regnskab. Nogle af Pessarts tilbageblevne folk fortalte senere, at han i sin desperation havde haft i sinde at sætte „Christianshavn“ i brand og flygte med „Valby“. Efter Pessarts flugt blev „Christianshavn“ og „Valby“ reparerede i Emeldy³, inden de satte kursen sydpå. De nåede Trankebar få dage efter Pessarts afsejling. Forinden havde han gjort

Dansborg — D Sol (J.G. 10) er også en af de nyopdagede mønter med skibsnavne. Trods det, at navnet er meget forkortet, kan der ikke herske tvivl om, at der er tænkt på „Den forgyldte Sol“.

Lead coin from Tranquebar with the abbreviated ship's name "Den forgyldte Sol" (The Golden Sun) and Dansborg. About 1640.

englænderne i Madras til gode med den fine canariske vin, „Christianshavn“ havde medbragt fra Teneriffa. Det er ikke stedet her at redegøre for det rod, Leyel mødte i Trankebar, efter at han havde tiltvunget sig adgang til byen og fortet.

Under den følgende tids genopbygning var „Christianshavn“ Leyels hovedskib. Yderligere en reparation, der gav skibet ny bund og køl, gjorde det fuldt sejldygtigt. I efteråret 1644 genoptog Leyel kaperkrigen med bengalerne, og „Christianshavn“ var naturligvis med i dette spil. Men efter en længere ekspedition til Sundaøerne var skibet i 1649 så medtaget af alder og råddenskab, at det måtte lægges op.

Fire mønter kan referere til skibet „Christianshavn“. 1. Forside. Kronet C4 – bagside CH CAS 1645 (Chr. Funck-Rasmussen 7, John C. F. Gray 38a). 2. Samme, men dateret 1648 (F.-R. 14, J. G. 38b). 3. Kronet F3 – CH 1650 (F.-R. 74, J. G. 63). 4. DANNISBORG – CHRISTIANSHAFN (ikke publiceret). Sandsynligvis er sidstnævnte ældst, men det kan ikke udelukkes, at mønten kan henvise til det af Christian IV i 1618 nybyggede Christianshavn.

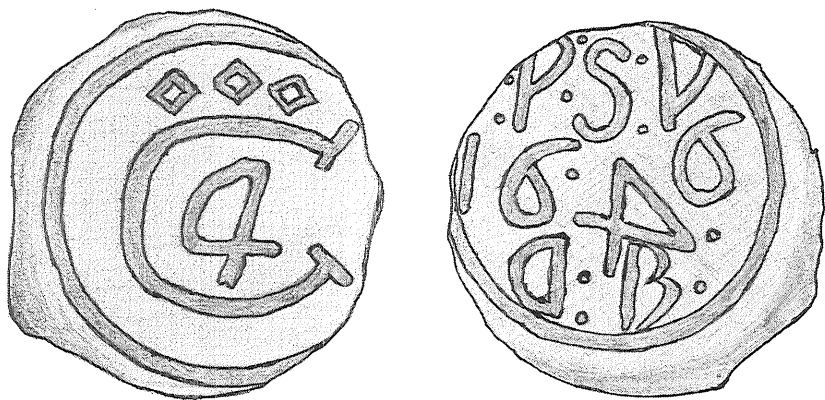
2. „Perlen“, der med sine 500 læster kaldtes en pinasse, var dengang dansk ostindiefarts anseeligste skib. Det sejlede fra København 27. marts

1623 i følgeskab med „Jupiter“. Efter sit besøg i København drog Roland Crappe nu med „Perlen“ ud igen. På udfarten lå skibet tidligt på året 1624 ved Ceylon, og skibspræsten Mads Rasmussen fortæller, at adelsmanden Erik Grubbe, der var taget til Indien med Ove Gjedde, men nu opholdt sig i Ceylons skove, kom om bord og skaffede skibet frugter og forfriskninger. Den 15. marts ankrede skibene op på Trankebars red, og de kom på et yderst belejligt tidspunkt. Naiken i Tanjore havde 1623 indledt en strid med kommandanten på Dansborg Christopher von Möhlen, af hvem han forlangte et parti bly uden betaling, hvilket von Möhlen nægtede ham. Naiken sendte derfor sin feltherre Calicut mod Trankebar med 40.000 mand. Fortets besætning var i vinterens løb skrumpet ind fra 80 til 30 mand formedelst en dysenteri. Til den lille flok sluttede sig dog nogle indfødte, men da så „Perlen“ og „Jupiter“ dukkede op og blev modtaget med flaghejsning og salut, opgav Calicut. Den 24. september samme år tiltrådte „Perlen“ tilbagerejsten, og den blev lang og besværlig. I hårdt vejr rev en svær ankerkætting sig løs og ødelagde hele proviantbeholdningen med undtagelse af vandtønderne og brødet. Uheldet medførte en katastrofe for mandskabet, kun 75 af 143 mand kom levende fra turen. Men ulykkerne var ikke forbi. I juni 1625 kom „Perlen“ ved Irland ind i en hård storm og mistede master og rør; ikke før 30. juni 1626 nåede det København. Skibets kostbare ladning af peber, juveler, silke, guldindvævede stoffer m. v. kunne ikke dække kompagniets gæld. ✕

Indtil for få år siden var mønten DANNISBORG – PERLEN ikke opdaget. Den lå godt nok i L. E. Bruuns store samling, men i så ringe et eksemplar, at en tyding ikke var mulig; og så skete det mærkværdige, at der pludselig dukkede flere stykker op, der tydeligt viste sig som små minder fra „Perlen“s ophold i Trankebar 1624 (F.-R. 58, J. G. 5).

3. „Jupiter“ var en lille jagt, der, som vi har set, fulgte med „Perlen“ til Trankebar. Her blev den sat ind i mellemhandelen og mødte allerede sin skæbne 1625 ved Bengalen efter at have været en tur til Sundaøerne. Skibet strandede og 45 mand af besætningen omkom. DANNISBORG-IUPTER mønten er yderst sjælden, hvad der måske har forbindelse med skibets lidenhed og korte levetid (F.-R. 64, J. G. 4).

4. „Posthesten“, som Roland Crappe på en eller anden måde havde erhvervet, var også en lille jagt. 1628 omtales den som ret uanvendelig. Crappe manglede på det tidspunkt både skibe og penge og var

En mønt med kronet C 4 — SPSP 1646 (F.-R. 9) har været kendt i mange år, men det er ikke længe siden, at man fandt ovenstående eksemplar med både skibsnavn („St. Peder og St. Paul“), årstal og Dansborg (J.G. 27b).

Lead coin from Tranquebar with the monogram of King Christian IV and the ship's name „St. Peder og St. Paul“, the year 1646 and Dansborg.

holdt op med at handle, men et påtænkt salg af kolonien til hollænderne blev dog ikke til noget. William Nielsen antyder, at mønten C₄-HOPO måske kan stå for „Posthesten“. Hos J. Gray anføres dog, at HOPO kan være afledt af Hopontum, Hobros latinske navn, hvilket nok er mere tvivlsomt end W. Niensens forslag (F.-R. 37, J. G. 54).

5. „Fortuna“ var et mindre skib, der sejlede fra København i følge med det store orlogsfartøj „Flensborg“ den 2. december 1629. Ved Kap det gode Håb kom „Flensborg“ helt galt af sted. Det kom i kamp med portugiserne, blev stukket i brand og sprang i luften, en skæbnesvanger katastrofe, eftersom den danske koloni netop da var i de største vanskeligheder. „Fortuna“ ankom endelig til Trankebar 29. september 1631 i en ynkelig forfatning og efter at have mistet størstedelen af besætningen. Fartøjet gjorde herefter tjeneste i mellemhandelen. Først i 1640'rne hører vi om skibet, da guvernøren Bernt Pessart slap ud af gælds fængslet i Masulipatam⁴, kom om bord på „Fortuna“ og sejlede til Narsapur⁵, hvor et parti klæde indladedes, som han så bragte til Trankebar. Men Pessarts dage var snart talte, W. Leyel efterfulgte ham 1643, og dermed begyndte en genopbygningens tid. Leyel tog fat straks. De to ryggesløse præster Christen Pedersen Storm og Niels Andersen Udbyneder blev fængslet, mens deres udskejelser og vilde liv

undersøgtes. Da var det, at Storm forsøgte at bestikke nogle soldater til at befri sig og derefter flygte med ham i „Fortuna“. Det opdagedes, og præsten dømtes til at sys i en sæk og druknes. Det skete samme dag „norden for Dansborg en mils vej fra land“. Den kronede C4-FORTUN mønt er ikke sjælden, skibet virkede da også en hel årrække derude (F.-R. 39, J. G. 26).

6. Jagten „Charitas“ udrustedes 1631. Efter ankomsten til Trankebar dirigeredes den til Macassar⁶ for at hente nelliker. I december 1634 ankom skibet til Masulipatam med en last bestående også af porcelæn og silkestoffer. Men der var flere nelliker at hente i Macassar, og Crappe fik derfor travlt med at samle tekstilvarer til at sende med. Tidligt på året 1636 sendtes „Charitas“ atter til Macassar, nu i følgeskab med „St. Jacob“. Da Crappe 16. januar 1637 forlod Trankebar for hjemadgående, fik Pessart overladt kommandoen, og hans uheldige handler begynder med „Charitas“s nelliker. Omkring 1641 hører vi om „Charitas“ i Bengalen; i Pipely indtog det ris og sukker, men blev på hjemfarten i en stærk storm knust mod kysten. Dog omkom kun to danskere og fem indfødte. DANNISBORG-CHARITAS mønten hører ikke til de særlig sjældne skibsmønter, men forefindes oftest i dårlig konservering (F.-R. 62, J. G. 6).

7. „St. Anna“, en pinasse på 350 læster, var et af Dansk ostindisk Compagnis større skibe i disse år. Det afsejlede i 1635 sammen med „St. Jacob“, og de ankom til Trankebar 2. og 3. september 1636. „St. Anna“ tiltrådte tilbagereisen 16. januar 1637 med Crappe om bord for allerede at ankre op ved København 4. november samme år. Returladningen bestod udelukkende af nelliker. At komme hjem med denne store, gode ladning betød en fin afslutning på hans arbejde for kompagniet. Skibet med det gode bibelske navn måtte dog trods sin fine fart få samvittighedsnag, om det havde fået at høre, hvordan det var gået med den gode præst Niels Andersen Udbyneder, som det havde sejlet til Trankebar. Han var en begavet mand, der i begyndelsen prædikede for en overfyldt kirke. Det varede dog ikke længe, snart tog drikkeriet fuldstændig overhånd. Ikke nok med det, Niels Andersen udøvede en lang række tilfælde af voldtægt, alvorlig vold o. lign. Den vilde præst med det alenlange synderegister talte imidlertid så godt for sig, at han slap med at blive sat i land på en øde kyst.

En mønt DANISBORG-ST. ANNA fortæller om dette skibs korte ophold i Trankebar. Den forekommer dog ret hyppigt (F.-R. 63, J. G. 7).

8. Den lille jagt „*St. Jacob*“ sejlede til Trankebar med den kommende guvernør Bernt Pessart om bord og kom derude til at gøre tjeneste i mellemandelen. Sammen med „*Charitas*“ blev den sendt til Macassar og vendte tilbage med en kostbar ladning. Men allerede 1640 forliste „*St. Jacob*“ ved Pipely ikke langt fra Calcutta, 16 mand omkom og hele ladningen gik tabt. Dette forlis forværede Pessarts i forvejen elendige økonomi, der med „*Charitas*“s forlis, et års tid senere, blev endnu mere håbløs. DANISBORG-ST. IACOB er en af de få skibsmønter, der har været kendt i mange år (F.-G. 53, J. G. 8).

9. Det er sandsynligvis den lille jagt „*Valby*“, som ulykkesflugten Pessart købte omkring 1638 for 1500 pagoder. Det var „*Valby*“ han havde med sig, da han i 1643 fra Trankebar sejlede nordpå i „*Den bengalske Prise*“ med Leyel i hælene, og det var med „*Valby*“ Pessart havde planlagt at flygte, efter at han i fuldskab havde lagt „*Den bengalske Prise*“ så nær land, at skibet blev sønderslået. Pessart talte imidlertid over sig i drukkenskab, hvorefter Leyel fik lagt „*Valby*“ ganske nær op ad „*Christianshavn*“, men så var det, at Pessart alligevel slap væk i en stor chalup. Da Leyel genoptog kaperkrigen med Bengalen, deltog „*Valby*“ også og jagede bl. a. to store bengalske skibe på grund, så de sønderlodes i brændingen. På grund af større sejldygtighed og bedre kanoner var de danske skibe altid overlegne. Sidste gang, der berettes om „*Valby*“, er da det sendtes til Carikal^r for at tage represalier over for den indfødte borgmester, der havde tilegnet sig en sampan på vej til Trankebar.

„*Valby*“ er mindet på tre mønter: Kronet C4-WB 1647 (F.-R.44, J.G.29), F3-W (F.-R.97, J.G.67), DANISBORG — . . ALDEBYE (F.-R.øj — J.G.9). Sidstnævnte mønt er yderst sjælden og kan være usikker som skibsmønt; man kan have tænkt på stednavnet Valby, jævnfør en lignende mønt med SVNDEBYE.

10. „*Den forgyldte Sol*“: De sidste udrustninger i denne periode fandt sted 1639 af „*Christianshavn*“ og „*Den forgyldte Sol*“, der var et fartøj på 180 læster under kommando af Claus Rytter. Denne og chefen på „*Christianshavn*“ W. Leyel var udstyret med fuldmagt til at afsætte Pessart, hvis han fandtes skyldig i koloniens elendige tilstand. Claus Rytter ankom til Trankebar den 14. oktober 1640 efter at have mistet de 20 af den 80 mand store besætning, og yderligere 6–8 mand døde kort efter ankomsten. Årsagen til de store tab var især skørbugen. Det viste sig straks, at det ikke stod godt til med kolonien; Rytter gjorde sig

klart, at han ikke havde mulighed for at betale gælden, men forlangte, at Pessart skulle aflægge regnskab, hvilket denne lovede, men af gode grunde undlod at gøre. Fra Masulipatam, hvor de mødtes, sejlede Rytter med „Den forgyldte Sol“ til Narsepur og begyndte at handle. Ved nytårstid 1641 kom han tilbage til Masulipatam, men fængsledes her og blev tvunget til at betale 13.000 rd. til Pessarts kreditorer. Efter frigivelsen sejlede han til Trankebar og derfra videre til Bantam på Java, hvor han handlede, men også drev kaperkrig mod Bengalen. Ved sin energiske indsats fik han ikke alene samlet returladning til „Den forgyldte Sol“, men kunne også overlade kontorerne i Macassar og Bantam driftskapital.

Den 16. marts 1643 forlod Claus Rytter Indien. Det blev en yderst besværlig hjemrejse. Længe lå „Den forgyldte Sol“ i vindstille ved Madagascar og senere ved Kap. Efter et års rejse landede skibet i Brasilien. Da det nåede europæiske farvande, led det havari og blev beslaglagt af englænderne, der solgte ladningen til betaling af et mellemværende, en tragisk afslutning efter så mange anstrengelser. Det er kun få år siden, at mønten DANSBORG — D SOL pludselig viste sig og kunne medvirke til at levendegøre „Den forgyldte Sol“s strabadser (F.-R.ej, J.G.10).

11. „*St. Michael*“: Da der efter W. Leyels ankomst til Trankebar i 1643 ikke kom flere skibe hjemmefra, måtte man klare sig med det, man kunne supplere op med fartøjer erobret fra bengalerne. Et sådant var jagten „*St. Michael*“, som Leyel havde fået fat i 1644. I 1645 sendtes skibet til Queda^s, hvorefter vi ikke hører mere om det. En mønt: Kronet C4 — ST. MICHAEL er kommet frem for en halv snes år siden, senere har flere fundet vej til interesserede samlere. (F.-R.ej (beskrevet i Nordisk numismatisk Unions Medlemsblad januar 1966 som F.-R.39a), J.G.28).

12. „*St. Peder og St. Paul*“ er blevet indlemmet i Leyels lille flåde omkring 1645 og er sandsynligvis også en jagt taget fra bengalerne. 1647 berettes om, at „*St. Peder og St. Paul*“ er sendt til Sundaøerne, og blandt mange andre pladser skulle naturligvis også Macassar anløbes. Herfra skulle kontorets leder Povl Hansen følge med tilbage til Trankebar for at kunne afløse Leyel som leder på Dansborg i dennes fravær. Det viste sig dog at være et smerteligt fejlgreb for både kolonien og Leyel personligt. Allerede året efter stillede Povl Hansen sig i spidsen for en sammensværgelse mod Leyel, der fængsledes, men dog senere fik lov

Dansborg set fra stranden. Det godt vedligeholdte fort har lige fået en oppudsning. Forf. fot.

The well-preserved old Danish fortress, Dansborg, seen from the beach.

til at rejse hjem. Leyley havde uomtvistelig bygget op, nu begyndte en katastrofal tilbagegang på alle områder, tilliden og respekten for den danske koloni var som blæst væk. F.eks. blev „St. Peder og St. Paul“ af portugiserne jaget på grund uden dog at gå tabt. I et brev til Danmark fra 1652 nævnes, at næsten alle handelsforbindelser er afbrudt, og efter „Christianshavn“'s endeligt er nu kun „St. Peder og St. Paul“ tilbage. Men der var heller ikke mandskab til flere skibe, danskerne i Trankebar var ved at uddø. Med koloniens slette tilstand blev naiken af Tanjore stadig mere aggressiv. 1650 og 1654 forhandlede med hollænderne om salg af kolonien; det var ved at fuldbyrdes, idet 12 hollandske soldater allerede var installeret på Dansborg. Samtidig havde portugiserne angrebet danske skibe og bl.a. erobret „St. Peder og St. Paul“, men pludselig kom de på andre tanker, og „St. Peder og St. Paul“ samt et par andre fartøjer blev frigivet. Det havde til følge, at hollænderne nu ville have endeligt svar. Imidlertid besluttede danskerne, at kolonien skulle holdes lidt endnu, og man ville sidst på året udruste

en jagt for at sejle til Bantam. Jagten var „St. Peder og St. Paul“. I februar 1655 døde Povl Hansen og dermed den sidste danske officer. Besætningen på Dansborg valgte herefter som hans efterfølger en konstabel Eskild Andersen Kongsbakke. Det skulle blive redningen for Trankebar som dansk koloni. I et brev fra 1669 skriver Eskild Andersen, at han 1655 kun overtog eet gammelt ubrugeligt skib, som han straks lod istandsætte. Det er „St. Peder og St. Paul“, som her nævnes for sidste gang. I disse bevægede år, da koloniens liv hang i en tynd tråd, har „St. Peder og St. Paul“ været et særdeles betydningsfuldt skib, derfor ikke så sært, at det figurerer på fire mønter: Kronet C₄ — SPSP 1646 (F.-R.9, J.G.27a), C₄ — SPSP 1646 DB (F.-R.ej, J.G.27b), kronet F₃ — SPP 50 (F.-R.69, J.G.64), F.₃ — SPSP (F.-R.94, J.G.65). De to førstnævnte er muligvis identiske.

13. Sluttelig bør nævnes skibet „Vandhunden“, der afsejlede fra København 21. april 1622. Det kom til at gøre tjeneste i Indien, 1628 var det endnu i fuld virksomhed, men er antagelig hugget op eller strandet ved Bengalen først i trediverne. En mønt (F.-R.66, J.G.25) har på den ene side lodrette og vandrette streger samt LR (St. Laurentius' rist). På den anden side V og TR. W. Nielsen udlægger mønten, der er noget for sig, som hentydende til skibet „Vandhunden“ (V) også kaldet „St. Laurentius“.

De fleste blymønter fra Trankebar er primitivt og uensartet præget, fra 11 til 18 mm brede og oftest fra 2 til 3 mm tykke, dog også slået på tyndere blanket. I de fleste tilfælde har blanketten været mindre end stemplet, hvilket har haft til følge, at den fulde tydning af mange mønter ikke har kunnet gennemføres uden kendskab til flere eksemplarer. F.eks. antoges den lille C₄ — MAC (F.-R.36) af W. Nielsen for at stå for skibet „Christianshavn“ (C), MA skulle hentyde til en ukendt skibsfører. C.F.-Rasmussen derimod mener, at MAC bør udlægges som Macassar Comptoir, men for et par år siden tonede ved hjælp af flere fremkomne eksemplarer vort fædrelands navn DANMARCK tydeligt frem.

Kendskabet til de ældste blymønter fra Trankebar er af ret ny dato. I „Beskrivelsen over de danske Mynter og Medailler i den kongelige Samling“ fra 1791 er kun een eneste Christian IV mønt registreret (F.-R.27) og beskrevet som „et lidet Blystykke“, sandsynligvis har man ikke engang vidst, hvor det kom fra. Professor Vilhelm Bergsøe er den første, der har foretaget en grundig behandling af mønterne fra den dansk-ostindiske koloni, fremført i den lille bog „Trankebar-Mønter“

Blik fra Zions kirke op ad Dronningensgade i Trankebar, med gamle huse imellem palmerne. Forf. fot.

View from the former Danish Church of Zion along Dronningensgade (Queen Street).

fra 1895, men forståelsen af dem var dengang begrænset. F. eks. nævnes St. Jacob (F.-R.53) som muligvis et møntmesternavn, og SPSP 1646 (F.-R.9) samt CH CAS 1648 (F.-R.14) registreres uden forklaring. Overinspektør G. Galster har i flere artikler i Numismatisk Forenings Medlemsblad omtalt blymønterne, og W. Nielsen er i sit særtryk gået ind i en grundig behandling af dem. Han mener, at også symboler og våben på mange af blymønterne hentyder til skibe, og at man prægede dem for at kunne holde regnskab med omkostningerne ved skibenes losning og lastning, en teori der ikke kan afvises. I 1948 udsendte C. Funck-Rasmussen (F.-R.) et særlig grundigt arbejde med alle til det tidspunkt kendte oplysninger. Endelig udkom 1974 John Grays på engelsk skrevne bog, der betød en vigtig åjourføring, tilligemed at den førte disse vore enestående kolonimønter frem for et internationalt publikum. Efter den tid er imidlertid dukket endnu nogle interessante blymønter op, og uden tvivl vil flere komme frem og være med til at bevare

mindet om fejlgreb og menneskelig svigt, men også om en modig, trofast og sejr kamp mod overmægtige kræfter.

Ovenpå den megen historie vil læseren måske kunne ønske at høre lidt om, hvordan der ser ud i Trankebar nu om stunder. Forfatteren har opholdt sig i byen i foråret 1970 og 1971. Vore rejser dertil gik over Madras, hvor to museer rummer danske minder fra kolonitiden. Government Museet huser samlinger af Trankebar-mønter bestående af indleverede fund. De blev gennemgået særlig grundigt for blymønternes vedkommende og mange os ukendte registreret. I en af gangene hænger en stor træplade udskåret med Christian V's kronede monogram; den har sandsynligvis hængt på Dansborg i sin tid. Uden for museet står et par velbevarede danske bronceanoner fra Trankebar. Foran St. George Museet, i den anden ende af byen, er også anbragt flere interessante danske kanoner pegende ud over oceanet, og indenfor kan kirkesølvet fra Zionskirken i Trankebar beses. Vi var så heldige at få tilladelse til at få skabet åbnet, så delene kunne undersøges nærmere; det var heller ikke gjort før fra dansk side. Det mest iøjnefaldende stykke var dåbsfadet graveret med DOC, sikkert en gave fra kompagniet til kirkens indvielse omkring 1687. Mest spændende var klingpungen ihamret Wolf Heinrich von Kalnein's navnebogstaver, sandsynligvis også en gave ved samme lejlighed. Denne særdeles dygtige mand sendtes til Trankebar af Christian V for at bringe skik på sagerne i en kritisk situation.

Rejsen til Trankebar foregik med tog ned med Coromandelkysten og var i sig selv en oplevelse. I Poraiar, beliggende et par km fra Trankebar, blev vi modtaget af tre politibetjente, af hvilke den ene var til rådighed for os under hele opholdet. Det var Madrasregeringens hjælp til os i 350-mindeåret for danskernes ankomst til Indien. På det tyske missions- og udviklingsprojekt i Poraiar søgte vi forgæves logi og pension, men lederen Hildegard Klein var ikke hjemme, derfor måtte vi afsted til selve Trankebar. Denne transport foregik i en af disse ganske smalle oksekærrer med kæmpehjul. Min kone og jeg sad med benene ud over køretøjets bagkant, vores hjælper fra „Larsen og Toubro“ med benene forud og kusken på stjærten mellem de radmagre okser. Som fortrop kørte to betjente med vor bagage, og overbetjenten sluttede optoget. Vi stødte nok hovedet nogle gange mod kærrens lave runde overbygning, men turen var alle pengene værd. I den opmarch kom vi ind gennem byporten fra 1791, men tog så afsked med køretøjet

Pandekager af kokasser og strå tørres på marmorgravstenene på Zions gamle kirkegård for at bruges som brændsel. Forf. fot.

Cow-dung mixed with straw, used as fuel, drying on old Danish tomb-stones in the churchyard of the Church of Zion.

og vandrede, i stedet for at fortsætte lige ned ad Kongensgade, om med den søndre bymur, der her er ret godt bevaret. Igen en forgæves forespørgsel om logi, og nu kom vi så langt ned, at Dansborg pludselig lå foran os. Det var overvældende. Alt det man havde studeret og læst om var nu virkelighed. Men der var ikke megen tid til drømmerier; om vort møde med Trankebar skulle lykkes, afhang af at finde et sted at bo. Vi vandrede så hen over den gamle danske kirkegård, som ligger i ruiner, og havnede i et moderne hus „Swedish Bungalow“ hos den svenske præst og missionær Jonas Ulrici og frue Sylvia Ann. Nu var det sidste chance for at komme til at bo i Trankebar, og det lykkedes. „Swedish Bungalow“ har front ud til paradepladsen foran Dansborg og ligger ca. 300 m fra oceanet. En anden side af huset vender ud til Kongensgade, hvor denne møder Dronningensgade, og lige overfor har vi Zionskirken. Fra vort værelse var der udsigt op ad de to gader og fra taget ud over hele byen, der heroppefra lignede en palmelund.

Det var en fuldstændig omvæltning at komme fra den larmende, ildelugtende storby Madras til Trankebar, hvor alt var fredelig idyl. Her mødtes heller ingen elendighed, dog fattigdom. På paradepladsen græssede kvæg og geder, ofte med en krage siddende på ryggen. Morgen og aften blev kvæg drevet gennem Dronningens- og Kongensgade for at gå på græs uden for byen. Det blev altid fulgt af en skare kvinder, som samlede gødningen op tilligemed de strå, der var tabt på gaden. Af det opsamlede materiale lavedes „pandekager“, der efter at være tørret på bl.a. de gamle smukke gravsten anvendtes til brændsel. Dagen igennem vandrede kvinder i deres smukke sahereer oppe fra den nordlige bydel ned til brøndene omkring paradepladsen og Dansborg efter vand; det blev båret i krukker på hovedet. Der var kun en enkelt bil i byen, og telefonen var ikke kommet endnu, men fra postkontoret kunne telegraferes. Sommetider klemte en rutebil med skolebørn sig gennem byporten for at køre ned og se på Dansborg. Fiskerne bor i den nordlige bydel i små hytter tækket med palmeblade. Forholdene kunne gå an i den tørre tid, medens der i regntiden, hvor alt bliver fugtigt, er megen sygdom. — I kolonitiden havde Trankebar forskellige industrier, nu er byen fiskernes og skolernes by. Udviklingen er gået uden om Trankebar, og den ligger nu som en torneroseby, men derfor er den dog ikke en død by, den får netop liv fra den megen skoleungdom. Man mødte daglig lange ordnede rækker unge i Kongensgade på vej til andagt, altid smilende og tillidsfulde. På modsatte hjørne overfor „Swedish Bungalow“ ligger en protestantisk lærerhøjskole. Kl. 5.30–6.00 om morgenen begyndte eleverne at vaske sig ved pumpen udenfor over imod os, to og to skiftedes til at pumpe og vaske sig; det stod på en times tid. Eftermiddag og aften var altid et hold unge i færd med at spille fodbold på paradepladsen, i de bare ben naturligvis. Pastor Ulrici underviste på den protestantiske præstehøjskole, ligesom han jævnligt prædikede i Jerusalemskirken på tamilsk. Vi deltog i et par gudstjenester og fik venlige nik fra især ældre kirkegængere, der nok vidste, hvor vi kom fra. Det var betagende at være med. Der var ikke mange hvide i byen; vi mødte et par gange på gaden en ung dame fra U.S.A., ansat ved den katolske skole.

Der er en mængde minder, tildels som ruiner, bevaret i Trankebar. Først og fremmest er der Dansborg, imponerende trods det, at vandgravene og de fire hjørnebastioner er sløjfede; fortet bliver godt vedligeholdt af myndighederne. Dele af bymuren med nogle af dens bastioner

er bevarede som ruiner, og resten af strandmuren og dens nordlige bastion stikker op af havet. Ellers kan det ikke siges, at byen i nyere tid er endevendt; det kunne de fleste steder lade sig gøre at finde rundt i byen efter et kort fra 1750. Den danske besøgende, som har sat sig ind i koloniens historie, vil føle sig hjemme i Trankebar. Stærkest vil minderne tale, når man sidder på forstranden ved Dansborg og skuer ud over reden og oceanet. Derude i synsranden dukkede skibene frem efter langfarten, lagde sig for anker på reden efter glade salutteringer og hilsener, og blev så losset og lastet. Ved Dansborgs sydøstlige hjørne, d. v. s. ud mod havet, lå pakhuse, smedier og boliger for holmens personale. Her ses nu forhøjninger i terrænet, og roder man i sandet, viser det sig at være opblandet med en mængde små murstensstumper. Bygningerne er gået i forfald, og stormfloder har fremmet udslettelsen. Inden vi forlader minderne, må nævnes vor største opdagelse i Trankebar, en kalk tilhørende Jerusalemskirken. Den er lavet i 1630'erne af ingen ringere end Steen Pedersen i København.

Losning og lastning foregik på den åbne red i den oftest høje sø og har ikke kunnet foregå uden tab. I oktober 1620 sad på stranden undrende indfødte og overværede, hvorledes Ove Gjeddes folk bragte gods fra skibene i land. De så også, at søfolkene baksede med at få anbragt en hvid elefant på en tømmerflåde, men pludselig forsvandt elefanten i de høje bølger og druknede. Dyret var endda en foræring fra kongen af Candy på Ceylon til admiralen. Et andet beklageligt tab måtte noteres 1707; Frederik IV havde sendt en pengeunderstøttelse til den nyoprettede mission i Trankebar, der netop da var i store økonomiske vanskeligheder, 1000 rd. gik ned med „Norske Løve“ ved Færøerne, mens de øvrige 1000 rd. ganske vist nåede Trankebar med „Sophie Hedevig“, men så uheldigvis tabtes i vandet ved udskibningen. Vi har kendskab til disse specielle tab, men ikke til mange andre. Måske burde en offentlig dansk institution påtage sig at lade reden undersøge og evt. hente nogle minder hjem fra vor svundne kolonitid i Indien. Selve undersøgelsen med frømand fra et lejet lille skib fra Carikal vil kunne gøres forholdsvis billigt. Iøvrigt burde man fra dansk side føle forpligtelse til at støtte bevarelsen af visse minder derude. Det haster, for den nye tid er også på vej dér.

Af nogle danske besøgende er Trankebar blevet kaldt et hul, men det er vel, som man ser på det. Hvem der kan lide roen og det primitive, kan fantasere lidt over minderne og falde i søvn og vågne ved oceanets

buldren, vedkommende vil føle sig hjemme i den lille afsides beliggende by. Der er ingen restaurationer endsize hoteller i Trankebar, men man har mulighed for den langt større oplevelse at overnatte på Dansborg.

NOTER

- ¹ Er sandsynligvis kommercelæster à 2600 kg.
- ² Skarpt lugtende sekret i en pung hos bæveren, — anvendtes til medicinske formål og i folketroen som afvægemiddel.
- ³ Handelsby lidt nord for Masulipatam (se note 4).
- ⁴ Vigtigste handelsby på Coromandelkysten ca. 350 km nord for Madras.
- ⁵ Lidt nordøst for Masulipatam.
- ⁶ Handelsby på Celebes.
- ⁷ Senere fransk koloni lidt syd for Trankebar.
- ⁸ På Malakka-halvøen.

LITTERATUR

- Chr. Funck-Rasmussen*: Beskrivelse af danske mønter fra Trankebar (København 1948).
- John C. F. Gray*: Tranquebar. A guide to the coins of Danish India (Lawrence, Massachusetts 1974).
- Under redaktion af Johs. Brøndsted*: Vore gamle Tropekolonier (Westermann, København 1952).
- William Nielsen*: Trankebar og Trankebarmønter (artikelserie i Numismatisk Fornings Medlemsblad 1928–1929, København). Er udsendt i særtryk.

SHIPS' NAMES ON LEAD COINS FROM TRANQUEBAR

Summary

The Danish colony of Tranquebar was founded for trade reasons, in 1620, by King Christian IV. A Danish East India Company in Copenhagen was given a monopoly of trade, which in the earlier period was in the hands of Dutch merchants.

The colony's lifeline was not only the route between Copenhagen and Tranquebar but just as much those connecting Tranquebar with the most important trading posts on the Malabar Coast, the Sunda Isles and Bengal, from where goods were sent to the warehouses of the fortress of Dansborg. The ships were of vital importance for the small Danish community, which was dependent upon provisions sent from home, weapons and men among them. As there were relatively few ships from Copenhagen, and the small isolated colony depended so greatly upon them, their arrival in the roads off Dansborg was awaited with

utter longing by the garrison of the fortress. The vessels were regarded with pride and affection and it is understandable, therefore, that the names of many of them were inscribed on coins. This fact may possibly also have had to do with the keeping of accounts.

The Tranquebar coins are the only Danish coins to have been struck outside Denmark proper. They were always made by Indians and in the Indian fashion. Nearly all coins struck under Christian IV and Frederik III were in lead and to the value of 1 *kas* (88 *kas* = 1 silver *fano*, 10 *fano* = 1 rix-dollar). The coins bear the inscription *C 4* or *F 3* or *Danisborg*. On the reverse the Christian IV coins have inscriptions of the five following types: indication of value, the Company DOC, religious inscriptions, place names and ships' names. We are given fairly detailed information about many of the ships. Their history reflects the dangers of the voyage and the tough conditions in the little colony in its first difficult period. The following names of ships, either abbreviated or in full, are to be found on the coins:

„Christianshavn“ on four different coins, „Perlen“ (the Pearl) 1, „Jupiter“ 1, „Posthesten“ (The Post Horse) 1, „Fortuna“ 1, „Charitas“ 1, „St. Anna“ 1, „St. Jacob“ 1, „Valby“ 1, „Den forgyldte Sol“ (The Golden Sun) 1, „St. Michael“ 1, „St. Peder og St. Paul“ 3, and „St. Laurentius“, which is quite unusual, on 1 coin. These coins help to keep alive a story of human weakness and insufficiency, but also of a courageous, steadfast and bitter struggle against overpowering odds. It is only fairly recently that the oldest lead coins from Tranquebar have come to light and several of those bearing ships' names are among the last to appear. J. F. Gray's „Tranquebar. A guide to the coins of Danish India“, 1974, is therefore important not only because it includes these recent discoveries but also because it presents these unique Danish colonial coins to an international public.

The writer spent the Spring of 1970 and 1971 in Tranquebar. The purpose of his journeys was to visit relics of the Danish colonial era in Southern India. There is a good collection of Tranquebar coins in the Government Museum in Madras, as well as bronze cannon from the Danish colony which was sold to the English East India Company in 1845. The St. George Museum in Madras also has cannon, as well as the church silver from the Church of Zion. The world has passed Tranquebar by, so many memories still remain of its time under Denmark. It is still only a small town. In the past it had various industries, now it is a town of schools and, as it has been from time immemorial, a fishing port. It is a quiet, peaceful place, without hotels or restaurants, though it is possible to stay at the old fortress of Dansborg.